

VILNIAUS UNIVERSITETAS
MATEMATIKOS IR INFORMATIKOS FAKULTETAS
INFORMATIKOS INSTITUTAS
INFORMATIKOS KATEDRA

Kursinis darbas

Automatizuotas kriptovaliutų prekybos robotas
(Automated cryptocurrency trading bot)

Atliko: 4 kurso 1 grupės studentas

Matas Kaminskas (parašas)

Darbo vadovas:

J. Asist., Dr. Igor Katin (parašas)

Vilnius
2023

Turinys

Ivadas	2
1. Pagrindinė tiriamaoji dalis	3
1.1. Darbinė aplinka	4
1.1.1. Python	4
1.1.1.1. Python-binance API	4
1.1.2. Binance	4
1.1.2.1. Binance Spot Test Network	4
2. Laiko eilučių analizė	6
2.1. Laiko eilutės	6
2.2. Laiko eilučių stacionarumas	6
2.3. ACF ir PACF	7
2.4. ADF testas	7
3. Autoregresiniai modeliai	9
3.1. AR modelis	9
3.2. MA modelis	9
3.3. ARMA modelis	9
3.4. ARIMA modelis	10
3.5. SARIMA modelis	10
3.6. ARFIMA modelis	11
4. Prognozės	12
4.1. ARIMA	12
4.2. SARIMA	13
5. Rezultatai ir išvados	15
Sąvokų apibrėžimai	16

Išvadas

Pasaulis vis labiau modernėja, technologijos tampa vis išmanesnės ir našesnės, nei bet kada anksčiau. Šiais laikais turime kontraversiškai pagarsėjusią kriptovaliutų rinką, kuri yra kaip skaidresnė atsvara standartinei akcijų biržai. Po 2007-2008 metų įvykusios finansų krizės, visai neužilgo - [Nak08] 2008 metais, atsirado pirmoji kriptovaliuta - Bitcoin. Tai yra decentralizuotą ir nepriklausoma elektroninę valiutą, paremta blokų grandinės technologija. Dabartiniais apskaičiavimais šios rinkos bendra vertė viršija 800 milijardų JAV dolerių [Coi], nors kiek daugiau nei prieš metus ši vertė buvo dvigubai didesnė - 1.6 trilijonų JAV dolerių, o tarp 2018 ir 2020 metų vertė daugmaž buvo stabili - apie 100 milijardų JAV dolerių. Šie duomenys dar kartą pabrėžia kriptovaliutų rinkos nepastovumą, bei ženkliai padidėjusi susidomėjimą, populiarumą visuomenėje.

Pagrindinis skirtumas tarp kriptovaliutų rinkos ir tradicinės akcijų biržos yra jog mainai vyksta 24 valandas per parą. Akcijų biržoje yra nustatytos pagrindinės darbo valandos, jos dažniausiai yra tokios pat kaip vietos darbo valandos ir pagrindiniai mainai vyksta šiomis valandomis, todėl stebėti tendencijas ir realizuoti strategijas yra įmanomas darbas asmeniui. Kai rinka yra prieinama visa parą dirbant be sustojimo yra nepraktiška, bei neįmanoma stebėti ir atlikti prasmingus mainus rinkoje. Atsiranda puiki terpė automatizuoti šį procesą - įdarbinti automatizuotą prekybos robotą, kuris gebėtų analizuoti rinkos duomenis ir prognozuoti tolimesnę rinkos eigą.

Šio darbo tikslas yra sukurti automatizuota kriptovaliutų prekybos robotą naudojant standarti-nius laiko eilutės autoregresinius modelius. Darbe tiriama, kokį autoregresinį modelį galima taikyti: AR, ARMA, ARIMA, ARFIMA, SARIMA ar kt., tiksliausiai nuspėti kriptovaliutos kainas ateityje. Pagal gautus rezultatus ir tikslumą galima spręsti, koks modelis yra tinkamiausias robotui naudoti.

Tikslui įgyvendinti keliama uždaviniai:

- Mokslinės literatūros analizė,
- Atlikti autoregresinių modelių analizę,
- Sukurti automatizuotą robotą galintį pritaikyti autoregresinius modelius,
- Iširti gautus rezultatus atlikus modelių taikymą,
- Apibendrinti tyrimo metu gautus rezultatus ir apibrėžti išvadas.

1. Pagrindinė tiriamoji dalis

Pagrindinė ir pirmoji kriptovaliuta - Bitcoin. Nors pirmieji 50 BTC buvo "iškasti" 2009 metų pradžioje, Bitcoin susilaukė didesnio dėmesio tik 2013 metais[Mac⁺14]. Ši kriptovaliuta buvo laikoma ateities valiuta dėl savo naujoviškumo ir decentralizavimo, bet susilaukdavo ir neigiamų atsiliepimų dėl atsiskaitymo nelegaliuose prekybos vietuose internete. Vienas pirmųjų ir itin didelės apyvartos sulaukęs nelegalių prekių tinklalapis "Silkroad" atsiskaitymui už prekes naudojo Bitcoin. Didelė apyvarta skatino bitcoin augimą, susidomėjimą ir kitų kriptovaliutų progresą. Stebint kriptovaliutų rinką matoma koreliacija tarp Bitcoin kainos ir visų kitų kriptovaliutų kainos, taip dar kartą pabrėžiama, jog ši valiuta yra pagrindinė rinkoje. Kyla bitcoin kaina - kyla kitų valiutų kaina, krenta bitcoin kaina - krenta kitų valiutų kaina. Retesniais atvejais kriptovaliutos sparčiau keičia kainą dėl pažangaus vystymosi ar dėl esančių problemų.

Dauguma kriptovaliutų yra riboto kiekio, tad jeigu prekybos robotas uždirba konkrečios kriptovaliutos mažai, jų kainą gali keleriopai išaugti tikrų valiutų atžvilgiu, todėl į kriptovaliutą galima žiūrėti ir kaip į investiciją. 2018 metais, nepaisant to, kad kriptovaliuta buvo galima atsiskaityti už paslaugas ar prekes, populiariausia paskirtis buvo investicija. Viena iš priežasčių - tuo metu kaina buvo pakilus nenusipėjusiai aukštai[Gar⁺18]. Akcijų birža, rinka naudojama investiciniais tikslais, jau kurį laiką yra analizuojama dėl savo finansinės naudos ir sudėtingumo. Šios rinkos turi panašumų, todėl galima tirti akcijų biržos analizę literatūroje.

Šiais laikais vis daugiau žmonių naudojami technologijomis ir nori nepriklausomybės nuo institucijų išleidžiamų ir manipuliuojami valiutų, infliacijos ir kitų dalykų, kurie mažina finansinių institucijų pasitikėjimą. Kriptovaliutos yra paremtos blokų grandinės technologija, todėl daugelis jų yra decentralizuoti tinklai. Visa blokų informacija yra viešai prieinama publikai, puikiai žinoma tarp kokių šalių vyksta sandoriai, taip suteikiamas skaidresnis ir patikimesnis būdas publikai turėti savo nepriklausomą rinką. Ypatingas kriptovaliutų bruožas yra tas, kad jų paprastai neišleidžia jokia centrinė institucija, todėl teoriškai jos nėra apsaugotos nuo vyriausybės kišimosi. Ankščiau minėtos savybės suteikia anonimiškumo, todėl tai sudaro palankias sąlygas klestėti sukčiavimo atvejams, "pump-and-dump" ar "ponzi" schemoms. Dažniausiai sutinkama yra "pump-and-dump" schema, kuri apibūdina procesą, kai valiutos paklausa yra iš anksto apgalvota ir trumpam padidinama, taip pakeliant jos kainą, vėliau, kai kainą yra pasiekusi tinkamą tašką, organizatoriai, staigiai parduoda savo turimą kiekį, taip pasipelnędami[XL19].

Pagrindinis tyrimas šiame darbe yra tinkamiausio auto regresinio modelio parinkimas automatizuotam robotui lošėjui. Lošimo procesas tam tikrą laiką gali būti atliekamas žmogaus, stebėti besikeičiančias kainas ir atitinkamai elgtis, tačiau toks darbas yra monotoniškas ir atsiranda natūrali terpė jį automatizuoti. Automatizavimui reikia taikyti pasirinktą strategiją, kuri spęstų kada yra tinkamas metas įsigyti kriptovaliutą, o kada parduoti, bet pirmiausia reikalingas tinkamas prognozavimo modelis. Auto regresiniai modeliai taikomi laiko eilutėmis yra paplitę statistikoje norint prognozuoti tendenciją ateityje. Modelio prognozės tikslumui bei tinkamumui palyginti bus naudojama santykinė ir absoliuti klaidos.

1.1. Darbinė aplinka

Šiam robotui ir statistiniams modeliams teks naudotis jau sukurtais įrankiais, kurie palengvins darbą. Naudojama Python programavimo kalbą, kadangi ši kalba turi patogų API su dauguma kriptovaliutų rinkų ir patogias bibliotekas autoregresyviems modeliams bei kitiems reikalingiems API.

1.1.1. Python

Python yra aukšto lygio programavimo kalba. Joje galima sutikti ne viena programavimo paradigmą: procedurinę, objektinę ir netgi funkcinę. Ši kalba suteikia patogų abstrakcijos lygį šiai užduočiai - automatizuoti robotą lošėją ir panaudoti AR modelius. Python yra interpretuojama* kalba, todėl ji veikia nuo failo pradžios iki galo "interpretuojant" kiekvieną eilutę iš viršaus į apačią. Python yra įgyvendinta naudojant C kalbą, todėl egzistuoja optimalesnis python plėtinys - Cython, jeigu programoje pritrūksta našumo. Šiais laikais python yra viena populiariausių kalbų pasaulyje, dėl savo paprastumo ir paprasto naudojimo naujam vartotojui, bet tikrai yra daugybę savybių kuriomis prireiktų ne vienus metus suprasti ir prasmingai naudoti programuojant. Dėl šios kalbos privalumų beveik dauguma egzistuojančių API bibliotekų palaiko python programavimo kalbą.

1.1.1.1. Python-binance API

Šiame darbe naudojama "python binance" API. Ji gali būti lengvai instaliuojama vartotojo sistemoje jeigu yra "pip" paleidžiant komanda terminale "pip install python-binance", kur pip yra vartotojo turima pip versija. Ji yra populiariausiai binance API turinti netgi 4.7 tūkstančių žvaigždžių GITHUB platformoje[DokTest], palyginimui populiariausias github projektas turi 200 tūkstančių žvaigždžių, taigi neoficialiam API projektui turėti tiek dėmesio yra labai didelis pasiekimas. Šis API yra "wrapperis" oficialiam Binance API - binance-connector-python (šis API yra labai paprastas ir lengvasvoris, todėl didelio patogumo nėra, tik paprasčiausios užklauskos, kurias visvien reikėtų apdoroti, ką labai padeda padaryt anksčiau minėta wrapper API - python-binance)

1.1.2. Binance

Binance yra didžiausia kriptovaliutų birža pagal prekybos apimtį, turinti itin didelį valiutų pasiulą ir patogiai prieinamus duomenis. Ši birža taip pat suteikia galimybę "lošti" kriptovaliutomis testiniame tinkle. Tinklo paskirtis yra lengvai nuspėjama iš pavadinimo, jame galima atlikti tuos pačius veiksmus kaip realioje rinkoje, tik naudojama netikra valiuta kuri tikros vertės neturi.

1.1.2.1. Binance Spot Test Network

Testinis tinklas yra beveik identiškas tikrajam "Binance" tinklui, kainos yra vienodos kaip ir pagrindiniame tinkle ar pasaulyje, todėl galima analizuoti seniausius rinkos duomenis ir juos taikyti

reikiame modelyje. Testinis tinklas nėra toks populiarus, tad jame yra ženkliai mažiau prekiaujančių žmonių. Testiniame tinkle paškyra sukurama naudojant "Github" prisijungimą. Kiekvienas naujas vartotojas turi pradinį balansą susidendantį iš kriptovaliutų matomų 1 lentelėje.

1 lentelė. Pradinis likutis

Kriptovaliuta	Kiekis
BNB	1,000
BTC	1
BUSD	10,000
ETH	100
LTC	500
TRX	500,000
USDT	10,000
XRP	50,000

Šiuo likučiu galima elgtis kaip norima. Pradinis likutis yra pakankamas atlikti prasmingoms transakcijomis testiniame tinkle. Reikėtų pabrėžti, jog testinis tinklas kas mėnesį laiko yra iš naujo nustatomas ir visas turimas likutis yra konvertuojamas atgal į pradinį likutį, išvalant ankščiau buvusį balansą, tad jeigu nepavyko praturtėti prekiaujant kriptovaliutomis, vėl įgaunama proga pradėti prekybą, na o sėkmingu atveju visas pelnas yra ištrinamas ir reikia vėl pradėti nuo nulio.

Kadangi tinklas yra testinis, jame prekiauja mažiau žmonių, didžiausia prekyba vyksta šiomis poromis: i) BTC/BUSD, ii) LTC/BUSD, iii) XRP/BUSD, iv) BNB/BTC ir v) ETH/BTC

2. Laiko eilučių analizė

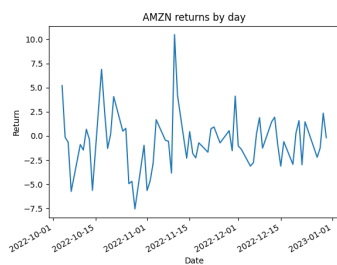
”Visi modeliai yra klaidingi. Kai kurie modeliai yra naudingi” (angl. ”All models are wrong. Some models are useful”) - citata priskiriama George Box, kurios reikėtų nepamiršti analizuojant laiko eilutes. Šis analizės būdas bando pastebėti pasikartojančius modelius bėgant laikui, jog būtų galima atlikti kuo tikslesnes prognozes apie ateitį. Dažnu atveju tai yra vienas ar keli izoliuoti kintamieji, kurie yra stebimi nustatytą laiko tarpą ar surenkant jų istorinius duomenis. Laiko eilučių duomenų rinkimo ir analizavimo pavyzdžiai: sekamas paciento širdies pulsas, prekyboje sandėlio prekių kiekio priežiūra, konkrečios akcijos kainos prognozavimas akcijų biržoje. Laiko eilučių analizės vienas iš tikslų yra nuspėti kaip kinta reikšmė bėgant laikui, tai ir yra ko prireiks norint prognozuoti kriptovaliutų kainą šiam robotui. Kriptovaliutų kainų duomenys, taip pat yra laiko eilutė, nes kaina yra sekama bėgant laikui, tačiau dažniausiu atveju tai nėra stacionari laiko eilutė. Reikia pabrėžti, kad toks analizės būdas tik bando nuspėti koks yra labiausiai tikėtinas rezultatas remiantis turimais duomenimis ir naudojamu modeliu.

2.1. Laiko eilutės

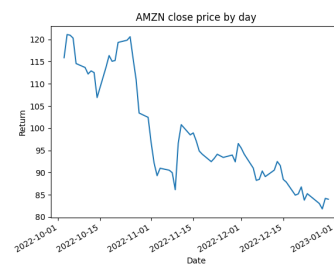
Laiko eilutė yra chronologiškai surikiuotas duomenų rinkinys. Laiko eilučių analize analitškai gali pastebėti įvairias tendencijas ir taip prognozuoti reikšmes ateityje bei geriau pasiruošti įvykiams. Laiko eilutė gali būti stacionari arba ne stacionari. Šiame darbe norint analizuoti turimus duomenis naudojant autoregresyviuosius modelius reikia turėti stacionarią laiko eilutę, jog būtų galima pritaikyti autoregresiniui modeliui. Tačiau kriptovaliutų kainą dažnu atveju yra ne stacionari laiko eilutė, todėl prieš dirbant, reikia atitinkamai šiuos duomenis susitvarkyti arba analizuoti kitas eilutes.

2.2. Laiko eilučių stacionarumas

Stacionari laiko eilutė yra laikoma tokia eilutė, kurios statistinės savybės bėgant laikui nekinta [Nas06]. Tai reiškia, jog laiko eilutės vidurkis, variacija ir kovariacija turi pastovias reikšmes. Autoregresyvieji modeliai yra pritaikyti dirbti su stacionaria laiko eilute, šių modelių taikymas nestacionariems duomenims gali suteikti nepatikimas prognozes. Prieš dirbant su duomenimis, juos reikia pasiversti stacionariais, panaikiant sezoniskumus ar tendencijas imtyje. Vienas iš būdų tai įvykdyti yra diferencijavimas, ką ir turi ARIMA modelis. Stacionarus duomenys yra lengviau analizuojami ir dauguma algoritmų šito tikisi.

(a) Stacionari laiko eilutė

(b) Nestacionari

1 pav. Stacionari ir nestacionari laiko eilutė

Grafai parodantys skirtumą tarp stacionarios ir nestacionarios laiko eilutės. Grafuose naudojama "Amazon" kompanijos (NASDAQ: AMZN) akcijos duomenys gauti iš "Yahoo Finance" naudojant Python API[Aro21]. Pirmajame (stacionariame) grafе yra pavaizduota kiekvienos dienos grąža investuojant į AMZN akciją trijų mėnesių laikotarpyje. Stacionarumas matomas ir vizualiai - vidurkis imtyje išlieka panašus, centruojasi ties 0, taip pat variacija ir kovariacija yra panašūs visuose taškuose. Antrame grafе yra pavaizduota tos pačios akcijos uždarymo kaina tokiam pat laikotarpyje. Nestacionarumas matomas ir vizualiai, kadangi yra akivaizdi tendencija žemyn. Šiuos teiginius patvirtina ir ADF testas.

2.3. ACF ir PACF

Autokoreliacijos funkcija (ACF) (angl. autocorrelation function) ir dalinė autokoreliacijos funkcija (PACF) (angl. partial autocorrelation function) naudojamos analizuoti laiko eilutes, padedančios suprasti autokoreliaciją duomenų rinkinyje. Pritaikant ACF bei PACF galima lengviau parinkti ARMA(p, q) ir ARIMA(p, d, q) modelių pradines reikšmes [AR17]. Ženkliai didesnės reikšmės, pritaikius ACF laiko eilutei su tam tikru lagu, parodo optimalias ARMA ir ARIMA modelių slankaus vidurkio laipsnio (q) reikšmes. PACF tokiu pat būdu nurodo p - autoregresinio parametro reikšmę.

2.4. ADF testas

ADF (Angl. Augmented Dickey-Fuller) testas nustato ar laiko eilutė yra stacionari. Tai yra dažnai naudojamas įrankis analizuojant laiko eilutes ir jų algoritmais, kurie tikisi stacionarių duomenų[Chi18]. Stacionariai laiko eilutėje privaloma atmesti nulinę hipotezę tam tikrame užtikrintumo intervale. Jeigu ADF testo absoliuti statistinė vertė yra daugiau už kritinę vertę, nulinę hipotezę yra atmetama ir ši laiko eilutė yra stacionari. pritaikius ADF testą[SP10] AMZN akcijų duomenims (1 pav.) gauti rezultatai:

Time Series	ADF Statistic	p-value	1% Critical Value	5% Critical Value	10% Critical Value
Daily Returns	-7.087727	0.000000	-3.542	-2.910	-2.593
Daily Close Price	-1.640623	0.461935	-3.542	-2.910	-2.593

Pagal šiuos rezultatus

- ADF statistika yra skaičius, kuris lyginamas su kritinėmis vertėmis iš lentelės (skirtingais lygiais), kad būtų nuspręsta, ar atmesti ar priimti nulio hipotezę apie stacionarumą.
- Pirmu atveju ADF statistika dienos grąžoms yra -7.087727, kuri mažesnė, nei kritinė vertė -3.542 1% lygyje. Todėl nulinė hipotezė yra atmesta ir laiko seka laikoma stacionaria.
- Antru atveju ADF statistika dienos uždarymo kainoms yra -1.640623, kuris yra nemažesnė, nei kritinė vertė -3.542 1% lygyje. Todėl nulio hipotezė nėra atmesta ir laiko seka laikoma nestacionari.

3. Autoregresiniai modeliai

Vienas iš būdų analizuoti laiko eilutės yra autoregresija ir ją naudojantis modeliai. Egzistuoja ne vienas autoregresija naudojantis modelis. Populiarusi ir dažniausiai sutinkami modeliai yra ARMA(p, q) ir ARIMA(p, d, q). Šie modeliai taip pat naudojami anksčiau nepaminėtu MA modeliu kuris yra slankaus vidurkio modelis (angl. MA - moving average). Taip pat yra SARIMA, SARFIMA ir kitų modelių, turinčių savo specifinius panaudojimo atvejus. Toliau apžvelgsime detaliau autoregresinius modelius ir kaip jie galėtų būti panaudoti išskeltiems užduotims šiame darbe spręsti.

3.1. AR modelis

AR (angl. autoregressive) modelis remiasi tik praeities duomenimis, kad nuspėti kintamojo reikšmę ateityje, ieškoma ar pastebimas pasikartojantis modelis, kuris padėtų tiksliau nuspėti dydį ateityje[Chi18]. Šis modelis dar dažnai vadinamas ARp modeliu, nes naudojamas kintamasis "p", nusakantis kiek praeities reikšmių iš laiko periodo norima naudoti. Laikant, kad kintamasis X yra laiko eilutės kintamasis AR(p) modelio formulė gali atrodyti taip:

$$X_t = \Phi_1 X_{t-1} + \epsilon_t$$

X_t - stacionari laiko eilutė, Φ - AR modelio koeficientas, P - AR modelio laipsnis, ϵ_t - AR modelio paklaida.

3.2. MA modelis

Toliau tyrinėjami autoregresyvieji modeliai susideda iš dar vienos dalies - Slankaus vidurkio - MA (angl. Moving average). Slenkančio vidurkio dabartinė reikšmė tiesiškai priklauso nuo dabartines ir praeities reikšmių. Žymėjimas MA(q) reiškia q laipsnio slenkamąjį vidurkį, kurio formulę atrodo taip:

$$X_t = \epsilon_t - \sum_{i=1}^q \theta_i \epsilon_{t-i}$$

X_t - stacionari laiko eilutė, q - MA modelio laipsnis, ϵ_t - MA modelio paklaida.

3.3. ARMA modelis

ARMA (angl. autorogressive moving average) modelis yra autoregresyviaus ir slankaus vidurkio modelio junginys. Modelis dažnai žymimas kaip ARMA(p, q), kur p yra AR laipsnis, o q yra MA laipsnis. Pirmą kartą sujungtas 1938 mokslininko Herman Wold, jis pastebėjo jog ARMA modelis gal apimti dideles stacionarias laiko eilutes, kai yra tinkamai nurodytas p laipsnis ir q laipsnis[MH97]. Taip pat reikia pabrėžti, jog ARMA(0, q) = MA(q) ir ARMA(p, 0) = AR(p) Reiškia, jog X_t eilutė gali būti modeliuojama kaip kombinacija praeities x_t reikšmių ir/arba praeities e_t

klaidų:

$$X_t = \phi_1 x_{t-1} + \phi_2 x_{t-2} + \dots + \phi_p x_{t-p} + e_t - \theta_1 e_{t-1} - \theta_2 e_{t-2} - \dots - \theta_q e_{t-q}$$

3.4. ARIMA modelis

ARIMA (angl. autoregressive integrated moving average) modelis yra paplitęs nuo 1970-ųjų iki šių dienų. Modelio pavadinimo šifravimas pažodžiui: AR - Autoregresinis modelis, I - Integracija (Diferencijavimas), atsižvelgiama į duomenų tendenciją, MA - (Moving average) slankusis vidurkis. AR ir MA yra atskiri modeliai, kurie gali būti naudojami paprastesnei laiko eilučių analizei. Šio modelio privalumas, jog jis sujungia AR ir MA naudojimą kartu su diferencijavimu, kuris suteikia galimybę giliau analizuoti laiko eilutes. Diferencijavimo dalis turimus duomenis padeda paversti į stacionarius, kurie yra reikalingi korektiškam modelio veikimui. Diferencijavimas vyksta baigtinį kartų skaičių, jog būtų pasiekta beveik-validi stacionari būseną. Kitais žodžiais ARIMA yra ekvivalentus ARMA modelis tiems patiems MA ir AR laipsniams [Hua20]. Taigi ARIMA modelis yra paremtas ARMA modeliu. Pagrindinis skirtumas tarp šių modelių yra tas, jog ARIMA konvertuoja nestacionarius duomenis į stacionarius prieš dirbant su jais. Modelio tipas yra klasifikuojamas kaip ARIMA(p,d,q), kur p - autoregresyvoji dalis, d - integravimo (diferencijavimo) dalis, q - slenkančio vidurkio dalis. Visos ARIMA modelio reikšmės yra neneigiami sveikieji skaičiai [MSG14].

Dažniausiai yra 3 žingsniai naudoti ARIMA modelį:

1. Duomenų surinkimas ir verifikavimas - tikriname ar gauti duomenys yra stacionarūs ir ieškome sezoniškumo.
2. Diferencijavimas - vertimas laiko eilutę į stacionarią.
3. Prognozavimas naudojant ARIMA modelį - dažniausias taikomas ARIMA modelis yra ARIMA(1,1,0)

3.5. SARIMA modelis

SARIMA (angl. seasonal autoregressive integrated moving average) modelis yra ARIMA modelio išplėtimas turintis vieną papildomą savybę - sezoniškumą[CE20]. Pastebėjus, jog periodiškai kartojasi rezultatai laiko eilutėse, galima taikyti šį modelį. Geras ir paprastas pavyzdys, prekyba šventiniu laikotarpiu - kalėdos. Prekybos centruose, tuo metu padidėja prekybą, tačiau kitą mėnesį ženkliai sumažėja. Spartus sumažėjimas nereiškia, jog prekybai yra didelės problemos ir reikia pokyčių. Tai dažniausiai yra žmonių poilsis nuo pirkinių po šventinio laikotarpio. Šis modelis pastebi panašius sezoniškai atsitinkančius įvykius, juos atpažįsta ir pritaiko naudojant ankščiau minėtą ARIMA modelį.

SARIMA galima išreikšti kaip $ARIMA(p,d,q)(P,D,Q)[S]$, kur p,d,q standartiniai ARIMA modelio parametrai, o P - sezoniškumo autoregresivumo laipsnis, D - sezoniškumo diferencijavimo laipsnis, Q - sezoniškumo slankiojo vidurkio laipsnis ir S - sezoniškumo ciklo ilgis.

3.6. ARFIMA modelis

ARFIMA (angl. autoregressive fractionally integrated moving average) modelis yra ARIMA modelio išplėtimas. Šis modelis apibendrina autoregresyvų integruotą slankiojo vidurkio (ARIMA) modelį su sveikaisiais integracijos laipsniais. Parametrizavimas sujungia autoregresyvų slankiojo vidurkio (ARMA) modelį, kuris yra plačiai naudojamas trumpos atminties procesu, taip patampančią ilgą atminties procesą. ARFIMA tinka analizuoti toliau į priekį lyginant su ARIMA trumpos atminties procesu [Sam09].

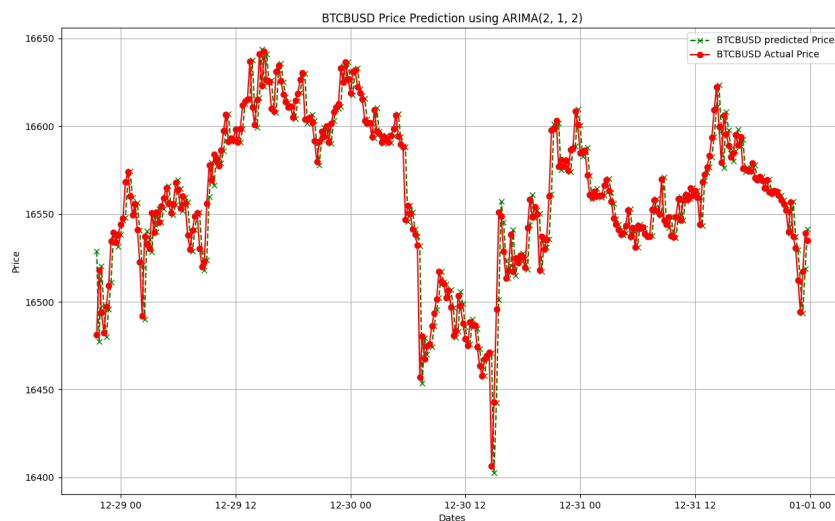
Atliekamos trys procedūros prieš pradedant naudoti ARFIMA(p,d,q) modelį: Testuojama laiko eilutės ilgą atminties savybės ir nustatoma trupmeninio diferencijavimo parametras d . Trupmeniškai diferencijuojama laiko eilutė, ko pasekoje gaunamas ARMA procesas. Nustatomi kiti du ARFIMA modelio parametrai p ir q .

4. Prognozės

Prognozuoti kriptovaliutas naudojami duomenys iš Binance API[Bin22], imant 2022 metų gruodžio mėnesio 15 minučių intervalo duomenis. Prognozavimui naudojamas 90 procentų duomenų rinkinio dydis modelio pradiniam modelio apmokymui, kitus 10% bandoma prognozuoti po vieną reikšmę cikle kiekvieną kartą iš naujo apmokus modelį su tikra reikšmę. Tikrinimui naudose MSE ir MAPE paklaidas. Kadangi kriptovaliutų duomenys nėra stacionarus, jiems visiems iškarto tenka taikyti diferencijavimą, todėl pradėta nuo ARIMA modelio nes jį naudoja ir AR ir MA modelį ir iškarto pritaiko diferencijavimą, taip galėdamas dirbti ir su nestacionariais duomenimis. ARFIMA modelis šiuo atveju taip pat nėra aktualus, nes prognozuojamas laiko tarpas yra viena reikšmė į ateitį.

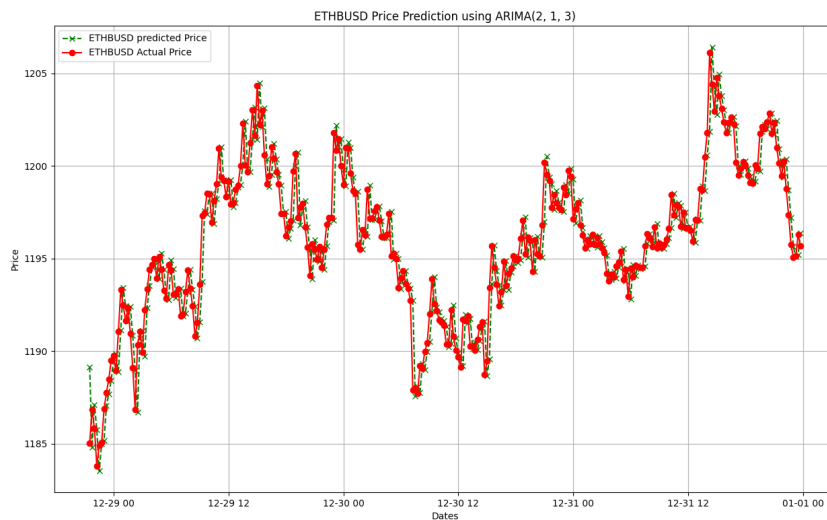
4.1. ARIMA

Prognozuojant naudojamos ARIMA pagalbinės bibliotekos[SP10] bei heuristinis $AUTO_{ARIMA}$ algoritmas[Smi⁺] padedantis nustatyti geriausius ARIMA parametrus konkrečiam duomenų rinkiniui.

2 pav. BTCBUSD poros prognozės ir tikrų verčių grafas

BTCBUSD Gautos paklaidos: **MSE:** 210.83 **MAPE:** 0.061 %

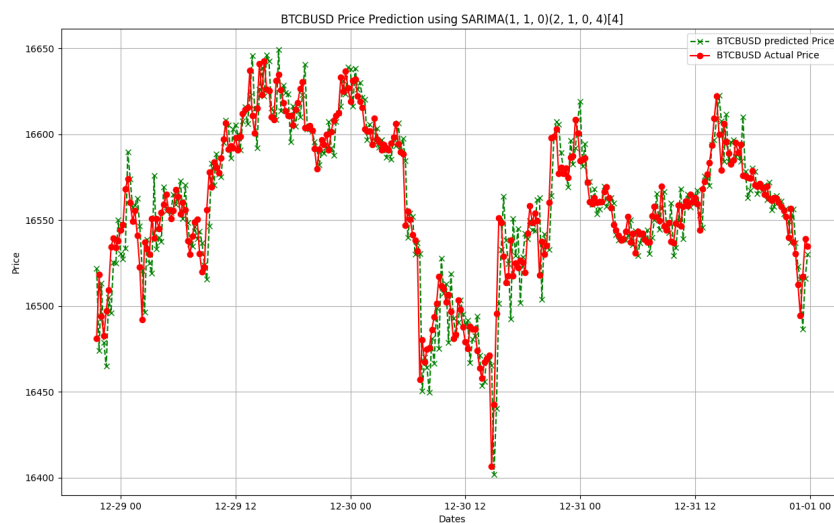

3 pav. ETHBUSD poros prognozės ir tikrų verčių grafas

ETHBUSD Gautos paklaidos: **MSE:** 1.69 **MAPE:** 0.082 %

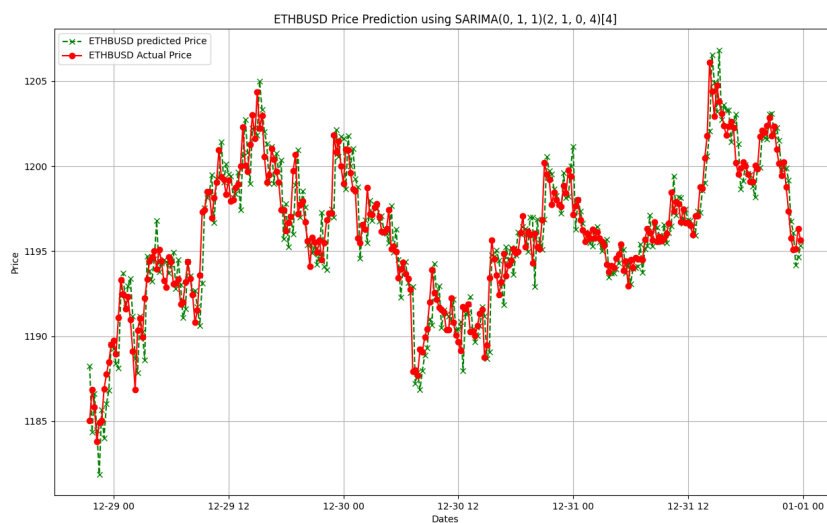
4.2. SARIMA

SARIMA modeliui parametrams parinkti taip pat naudojama $AUTO_{ARIMA}$ algoritmas, sezoniškumo intervalas naudojamas 4, bandoma pamatyti ar atsiranda sezoniškumas kiekvieną valandą, nes duomenų intervalas yra 15min.

4 pav. BTCBUSD poros prognozės ir tikrų verčių grafas

BTCBUSD Gautos paklaidos: **MSE:** 288.87 **MAPE:** 00.07%

5 pav. ETHBUSD poros prognozės ir tikrų verčių grafas

ETHBUSD SARIMA Gautos paklaidos: **MSE:** 2.306 **MAPE:** 00.09%

2 lentelė. MSE ir MAPE palyginimas ETHBUSD ir BTCBUSD kriptovaliutų poromis

Model	MSE	MAPE
ETHBUSD SARIMA	2.306	0.09%
ETHBUSD ARIMA	1.69	0.082%
BTCBUSD SARIMA	288.87	0.07%
BTCBUSD ARIMA	210.83	0.061%

5. Rezultatai ir išvados

Atlikta mokslinė analizė, literatūros apžvalga, kurios dėka pavyko aiškiau suprasti statistinius modelius ir kriptovaliutų rinką, bei naudojamus įrankius. Palyginti autoregresiniai modeliai ir kuo jie skiriasi. Padėti pamatai kurti robotui, kuris galėtų implementuoti reikalingą strategiją, susipažinti kokią darbinę aplinką teks naudoti, python ir python-binance biblioteką.

Matome, kad prognozuojant kiekviename žingsnyje naują 15m intervalu valiutos kainą, visuomete absoliutus paklaidos procentas gaunasi gana mažas, tačiau nereikia pamiršti, jog kaina per 15m pasikeičia neperdaugiausiai. Rezultatai neblogi, bet tai nereiškia, kad galima taikyti lošimo taktika ir iškart išlošti daug pinigų, jei bus keičiamasi tuo pačiu 15min dažniu šie procentai greit susideda ir reikia apmastyti lošimo strategiją.

Taigi galima kurti robotą kuris prekiauja remiantis autoregresiniais modeliais.

- Kadangi kainos nėra stacionarus duomenys negalima naudoti paprastesnių AR, ARMA modelių.
- Geriausi rezultatai gaunami naudojant ARIMA modelį nei SARIMA modelį;
- Paklaidos gaunasi gana mažos, todėl galima implementuoti norimą strategiją robotui lošti

Neišvengiama, jog tokia trumpame darbe būtų aptartos visos įmanomos sritys ir atvejai, taigi tolimesnei tyrimo eigai pasiūlymas nagrinėti prognozuojamus modelius, kurie naudoja dirbtinį intelektą. Suprasti jų veikimą ir palyginti su standartiniais statistiniais prognozavimo būdais aptartais šiame darbe arba kitais nepaminėtais prognozavimo modeliais (VAR, GARCH). Šiame darbe apsišvojama ties kainų tendencijų prognozavimų, tolimesnė programos galima eiga būtų realizuoti pritaikyti konkrečias strategijas robotui lošėjui, kuris pagal gautas prognozes atlieka atitinkamą veiksmą.

Sąvokų apibrėžimai

API - Aplikacijų programavimo sąsaja (angl. Application programming interface), tai sistemos suteikiama sąsaja, kuria galima naudotis norint pasiekti tos sistemos funkcionalumą ar apsikeisti duomenimis.

Autoregresinis modelis - Statistinis modelis yra autoregresinis, jei jis numato būsimas reikšmes pagal praeities reikšmes. Pavyzdžiui, autoregresinis modelis gali siekti numatyti būsimas akcijų kainas, remiantis ankstesniais rezultatais.

Euristinis algoritmas - euristiniai algoritmai yra tokios intelektualios optimizavimo uždavinių sprendimo priemonės, kuriomis siekiama rasti aukštos kokybės (bet nebūtinai optimalius) sprendimus per priimtina laiką. Algoritmas negarantuoja, kad rastas sprendimas bus optimalus. [MBB09]

Kripto valiuta - Kripto valiuta yra skaitmeninė arba virtuali valiuta, kuri yra apsaugota kriptografija, todėl beveik neįmanoma jos padirbti ar išleisti dvigubai.

Kripto valiutų pora - Kripto valiutų pora rinkoje yra naudojama prekiaujant. Kripto valiutos yra susietos poromis, tad norint nusipirkti BTC valiutos pirmiausia reikia surasti galimus keitimo variantus, jei egzistuoja pora BTC/BUSD, galima nusipirkti BTC kripto valiutos už turimas BUSD valiutas. Dažnu atveju rinkoje pasidėjus ("FIAT") valiuta prekybos rinką ją konvertuoją į panašių token valiuta kaip BUSD(us -regulated stablecoin), USDT (usd tether) ar BNB (binance coin)

MSE - Vidutinė kvadratinė paklaida, angl. (Mean squared error)

MAPE - Vidutinė absoliučioji paklaida išreikšta procentais, angl. (Mean absolute percentage error)

Literatūra

- [AR17] Nashirah Abu Bakar ir Sofian Rosbi. Autoregressive integrated moving average (arima) model for forecasting cryptocurrency exchange rate in high volatility environment: a new insight of bitcoin transaction. *International Journal of Advanced Engineering Research and Science*, 4(11):130–137, 2017.
- [Aro21] Ran Aroussi. Yfinance, 2021. URL: <https://github.com/ranaroussi/yfinance> (tikrinta 2023-01-07).
- [Bin22] Binance. Binance api klines data, 2022. URL: <https://data.binance.vision/?prefix=data/spot/monthly/klines/> (tikrinta 2022-12-29).
- [CE20] David Carl ir Christian Ewerhart. Ethereum gas price statistics. *University of Zurich, Department of Economics, Working Paper*, (373), 2020.
- [Chi18] Wan Le Chi. Stock price forecasting based on time series analysis. *AIP Conference Proceedings*, tom. 1967 numeris 1, p. 040032. AIP Publishing LLC, 2018.
- [Coi] CoinMarketCap. Global cryptocurrency charts. Total cryptocurrency market cap. the graph shows the total market cap of all cryptoassets, including stablecoins and tokens. URL: <https://coinmarketcap.com/charts/> (tikrinta 2022-12-28).
- [Gar⁺18] Shruti Garg ir k.t. Autoregressive integrated moving average model based prediction of bitcoin close price. *2018 international conference on smart systems and inventive technology (ICSSIT)*, p.p. 473–478. IEEE, 2018.
- [Hua20] Yiqing Hua. Bitcoin price prediction using arima and lstm. *E3S Web of Conferences*, tom. 218, p. 01050. EDP Sciences, 2020.
- [Mac⁺14] Alec MacDonell ir k.t. Popping the bitcoin bubble: an application of log-periodic power law modeling to digital currency. *University of Notre Dame working paper*:1–33, 2014.
- [MBB09] Alfonsas Misevičius, Vytautas Bukšnaitis ir Jonas Blonskis. Euristinių algoritmų klasifikavimas. *Information & Media*, 48:117–126, 2009.
- [MH97] Spyros Makridakis ir Michele Hibon. Arma models and the box–jenkins methodology. *Journal of forecasting*, 16(3):147–163, 1997.
- [MSG14] Prapanna Mondal, Labani Shit ir Saptarsi Goswami. Study of effectiveness of time series modeling (arima) in forecasting stock prices. *International Journal of Computer Science, Engineering and Applications*, 4(2):13, 2014.
- [Nak08] Satoshi Nakamoto. Bitcoin: a peer-to-peer electronic cash system [white paper], 2008. URL: <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf> (tikrinta 2022-12-28).
- [Nas06] Guy P Nason. Stationary and non-stationary time series. *Statistics in volcanology*, 60, 2006.

- [Sam09] Alireza Erfani Ahmad Jafari Samimi. Long memory forecasting of stock price index using a fractionally differenced arma model. *Journal of Applied sciences research*, 5(10):1721–1731, 2009.
- [Smi⁺–] Taylor G. Smith ir k.t. pmdarima: arima estimators for Python, 2017–. URL: <http://www.alkaline-ml.com/pmdarima>.
- [SP10] Skipper Seabold ir Josef Perktold. Statsmodels: econometric and statistical modeling with python. *9th Python in Science Conference*, 2010. (Tikrinta 2023-01-12).
- [XL19] Jiahua Xu ir Benjamin Livshits. The anatomy of a cryptocurrency pump-and-dump scheme. *28th USENIX Security Symposium (USENIX Security 19)*, p.p. 1609–1625, 2019.